

NARÓD – NARODOWY

Wyraz *naród* należy do słownictwa rodzimego, mającego genezę prasłowiańską. Jego podstawę etymologiczną stanowił czasownik *na-roditi ‘urodzić’, stąd pierwotne znaczenie rzeczownika *narodъ – ‘narodzenie’ > ‘to, co się narodziło, urodziło’. To ogólne znaczenie stało się podstawą znaczeń bardziej wyspecjalizowanych, których występowanie w polszczyźnie rejestrują teksty od XIV–XV w.: ‘potomstwo, ród, rodzina, krewni’, ‘ludzie, lud, plemię’. Poczynając od XV w., rzeczownik *naród* zyskuje znaczenie ‘narodowość, nacja’ pod wpływem łac. *natio*, ~*onis* [por. BSEJP, BESJP].

Wiek XVI, wraz z tendencjami kulturowymi odrodzenia, przyniósł określenie *narodu polskiego* w znaczeniu zbliżonym do dzisiejszego – ‘mieszkańcy pewnego terytorium, mówiący jednym językiem, związani wspólną przeszłością i kulturą’ [USJP], jednakże przez ów *naród polski* rozumiano wówczas jedynie *naród szlachecki*, to jest ogół szlachty, będącej rzeczywistym podmiotem politycznym ówczesnego państwa. Było to zgodne z realiami politycznymi i społecznymi w Europie, a nowoczesne pojęcie narodu polskiego przyniosła dopiero Konstytucja 3 Maja 1791 r., uznając, że obejmuje ono trzy grupy społeczne – szlachtę, mieszczan i chłopów [por. Dubisz 2004; Dubisz 1992; Kawecki (oprac.) 1981].

Na przełomie XVIII i XIX w. nie było to jeszcze pojęcie prymarne. *Słownik języka polskiego* S.B. Lindego [1807–1814] dopiero jako czwarte podaje znaczenie ‘nacya, cały ten zbiór ludzi jednego języka, jednych obyczajów, w jednym kraju osadzonych’, za ważniejsze hierarchicznie uznając znaczenia: ‘urodzenie, stan urodzenia’, ‘ród, familia, dom, plemię’, ‘gatunek, rodzaj’ i definiując znaczenia dwóch synonimicznych przymiotników *narodowy*, *narodny* jedynie w sposób ogólny – ‘od narodu, narodu się tyżący’. W tym kontekście istotne są kolokacje przytaczane przez S.B. Lindego jako egzemplifikacje użycia przymiotnika *narodowy*: *Komissya edukacyi narodowej*, *gramatyka dla szkół narodowych*, *gazeta narodowa i obca*. Wskazują one bowiem, że przymiotnik (a tym samym i jego rzeczownikowa podstawa) nabierają znaczenia honoryfikatywnego, stają się podstawowymi określeniami z zakresu słownictwa politycznego o dodatnim nacechowaniu aksjologicznym [por. SJPL].

Ten status zachowują oba te wyrazy (*naród*, *narodowy*) w okresie zaborów, przez cały wiek XIX, kiedy to sprawa niepodległości narodu i zachowania jego tożsamości nabiera wagi pierwszorzędnej. Powstają wówczas liczne połączenia

wyrazowe – już to s frazeologizowane, już to sterminologizowane – które na stałe wchodzą do patriotycznego leksykonu polskiego – por. np. *przynależność narodowa*, *polski język narodowy*, *świadomość narodowa*, *polski charakter narodowy*, *sprawa narodowa*, *duma narodowa*, *narodowa szata*, *kultura narodowa*, *tradycja narodowa*, *gospodarka narodowa*, *duch narodowy*, *honor narodowy*, *poczucie narodowe*, *powstanie narodowe*, *wojna narodowa*, *wojsko narodowe*, *bohater narodowy*, *sztuka narodowa*, *wieszcz narodowy*, *obyczaj narodowy*, *pieśń narodowa*, *flaga narodowa* [por. SJPDor]. Odzyskanie przez państwo niepodległości w XX w. poszerzyło ten słownik o szereg elementów z zakresu słownictwa specjalistycznego – por. np. *hymn narodowy*, *godło narodowe*, *dobra narodowe*, *majątek narodowy*, *dochód narodowy*, *mniejszość narodowa*, *państwo narodowe*, *rada narodowa*, *szkoła narodowa*, *święto narodowe*, *park narodowy*, *kościół narodowy*, *kadra narodowa*, *biegi narodowe*, *żałoba narodowa*.

Tę aksjologiczną nośność „słownictwa narodowego” potwierdzają utrwalone w językowej świadomości skrzydlate słowa:

Cierp, a pracuj! i bądź dzielny,
 Bo twój naród nieśmiertelny! [Juliusz Słowacki];
 Za samą szlachtę bić się nie będę,
 chcę wolności całego narodu [Tadeusz Kościuszko];
 Daj nam poczucie siły i Polskę daj nam żywą,
 by słowa się spełniły nad ziemią tą szczęśliwą.
 Jest tyle sił w narodzie, jest tyle mnogo ludzi [Stanisław Wyspiański];
 Naród żyje, dopóki język jego żyje [Karol Libelt];
 Paść może i Naród wielki; zniszczyć nie może tylko nikkzemny [Stanisław Staszic];
 Wszelka Władza w społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli Narodu [*Konstytucja 3 Maja*].

To, o czym była mowa wyżej, to już historia. A cóż dzieje się współcześnie? Otóż przeżywamy nową fazę popularności „słownictwa narodowego”. O ile jednak historia wcześniejsza miała niejako naturalny przebieg i wynikała – przede wszystkim – z potrzeb komunikacyjnych użytkowników polszczyzny, o tyle współcześnie wyrazów *naród* i *narodowy* nadużywa się w wyniku propagandowej manipulacji informacją, nadając różnym rzeczom, zjawiskom, sytuacjom znacznie większą rangę niż ta, na którą zasługują, zaopatrując je w epitet *narodowy* – wszak *narodowy* to brzmi dumnie, patetycznie, patriotycznie. Prowadzi to często do groteski słownej, niezamierzonego komizmu i *de facto* deprecjonuje i tych, którzy tak mówią, i to, czego ich wypowiedzi dotyczą. Oto seria przykładowych najnowszych „narodowizmów” – *narodowe czytanie*, *narodowe dyktando*, *narodowa galeria sztuki*, *narodowa transformacja*, *narodowa strategia rozwoju*, *narodowa służba zdrowia*, *szpital narodowy*, *narodowy lockdown*, *narodowa kwarantanna*, *narodowy program szczepień*.

Oczywiście tego typu zabiegi propagandowe prowadzą jedynie do schematyzmu wypowiedzi oraz kształtowania się frazesów i szablonów językowych. Mamy zatem do czynienia ze skutkiem odwrotnym do zamierzonego. Niestety, nawet o tym ci propagandiści „narodowego sukcesu” nie wiedzą.

Bibliografia

- BESJP – A. Bańkowski, 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa.
- BSEJP – W. Borys, 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- S. Dubisz, 1992, „Gorliwi o dobro publiczne” [w:] tegoż, *Język i polityka. Szkice z historii stylu retorycznego*, Warszawa, s. 94–102.
- S. Dubisz, 2004, *Polski dyskurs odrodzeniowy – kultura, polityka, religia, język*, „Przegląd Humanistyczny” nr 4, s. 27–42.
- J. Kawecki (oprac.), 1981, *Konstytucja 3 Maja 1791. Statut Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji*, Warszawa.
- H. Markiewicz, A. Romanowski, 1990, *Skrzydlate słowa*, Warszawa.
- SJPDor – W. Doroszewski (red.), 1963, *Słownik języka polskiego*, t. 4, Warszawa.
- SJPL – S.B. Linde, 1857, *Słownik języka polskiego*, t. 3, Lwów – wyd. Warszawa 1994.
- USJP – S. Dubisz (red. nauk.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa.